

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Nyugat-Magyarországi Egyetem
Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar**

Az EU élelmiszerszabályozása, különös tekintettel az állattenyésztés termékeire

**Készült „Az állattenyésztés és termék-előállítás biológiai, technológiai és
ökonómiai kérdései” doktori program keretében**

Programvezető:

Dr.Dr.h.c. Iváncsics János
MTA doktora, intézetigazgató egyetemi tanár

Készítette:

Dr. Nagy Frigyes

Mosonmagyaróvár
2002

Tézisek

Értekezésemben az EU csatlakozásunkkal kapcsolatos legfontosabb kérdésekre próbálok megoldást javasolni, elsősorban az állattenyésztés és élelmiszer-feldolgozás számára

1. A termelés és piac összehangolása

1.1. Az EU megalakulása óta jelentős összegeket fordít a mezőgazdaság támogatására, melyet kezdetben a magas termelői árakon keresztül valósított meg. Ez olyannyira fellendítette a termelést, hogy a hetvenes évek végére az Unió a túltermelés gondjaival találta szemben magát. Mivel ennek kezelése a költségvetés jelentős részét indokolatlanul emésztette fel, a nyolcvanas évek elején jelentős reformintézkedésekre került sor. **Az Unió Közös Agrárpolitikájának lényeges eleme a termelés korlátozása lett, mivel a túltermelés egyrészt elviselhetetlen pénzügyi terhekkel jár, másrészt kedvezőtlen hatást fejt ki az ökológiai egyensúlyra.** A tagországok ennek megfelelően kénytelenek lemondani arról, hogy termelési potenciáljukat teljes mértékben kihasználják.

Magyarországon gyakran hallani termelési képességünk alacsony kihasználtságáról és arról az igényünkről, hogy azt EU tagként maximálisan ki akarjuk aknázni. **Világosan tudomására kell hoznunk a mezőgazdasági termelőknek, hogy EU taggá válásunkat követően szó sem lehet a termelési potenciál teljes kihasználásáról.** Kellően alátámasztott érvelés, empátia, és kompromisszumokra kész tárgyalási stratégia esetén jelenlegi termelési szintünk növelhető, de csak indokolt mértékben. **A termelés szabályozása nekünk is elemi érdekünk,** hisz a túltermelés kezelésére nekünk sincs megfelelő technikánk.

1.2. Az EU-ban a túltermelés elleni küzdelem nem csupán piaci okok miatt játszik jelentős szerepet, hanem a természet egyensúlyának fenntartása érdekében is. **A termelés növelésének mértéktelen hajszolása ugyanis sokszor olyan iparszerű technikákat vesz igénybe, melyek súlyosan károsítják a környezetet. A termelés normális mederben tartásának célja az ember életfeltételeinek hosszútávra szóló rekultivációja és tartós biztosítása.**

Magyarország jelenlegi termelési színvonala korántsem jár olyan környezeti terheléssel, mint amely a legfejlettebb országokat nyomasztja. Ez érv lehet számunkra, mely szerint itt a termelés növelésének nagyobbak a lehetőségei, mint a fejlettebb tagországok többségében.

1.3. Az EU a termelést közvetett módon, a piacokon keresztül szabályozza. Az intézkedések hosszabb távra készülnek, kiszámíthatók, tervezhetők. Magyarországon a szabályozás nem megelőző jellegű, hanem a már bekövetkezett piaci zavarok kezelését kísérli meg. Ez azonban csak tűzoltómunka, mert nem az okok megszüntetésére irányul. Mivel ez a helyzet tarthatatlan, **már a csatlakozás előtt át kell venni a KAP néhány alapvető piacsabályozási módszerét.**

1.4. Magyarországon különösen a gabonatermelés szabályozatlansága okoz gondot a feleslegek levezetésében, az árak túlzott ingadozásában, és a jövedelem szóródásában, tervezhetetlenné téve az állattenyésztés költségeit. Mindaddig, amíg ez így marad, tudatos gazdálkodásról nem beszélhetünk, a véletlenek és a szerencse játsszák a fő szerepet a gazdálkodás eredményességében.

1.5. Az EU-ban az árcsökkentéseket jövedelempótló támogatásokkal kompenzálják. Magyarországnak is haladéktalanul külön kell választani a termelés támogatását a jövedelem támogatásától, mert napjainkban a kettő összemosódik. Agrártámogatásaink jelentős mértékben szociálpolitikai szerepet játszanak ahelyett, hogy a korszerűsítést, a versenyképességet szolgálnák. Nem véletlen, **hogy az EU a jövedelempótló támogatásokat csak részben kívánja folyósítani, mondván, hogy ezzel (egyéb indokok mellett) egy korszerűtlen struktúra konzerválását segítené elő. Ki kell hangsúlyozni, hogy az EU tagsággal járó előnyök elérése a tagjelölt országokban nem automatikus: ehhez végre kell hajtani a megfelelő strukturális változtatásokat.**

1.6. A zárt, protekcionista rendszer az EU-ban sem szolgálja a versenyképesség növelését. A világpiacon történő megjelenés csak példátlanul magas exporttámogatással lehetséges. Nem csoda, hogy a GATT erős nyomás alatt tartja az EU-t, mert szerinte támogatási rendszerével nem tartja be a tisztességes verseny alapelveit, az intervenciók felvásárlásból származó, magasan támogatott dömpingjével ellehetetlenít szegény agrár-országokat. Az EU protekcionizmusát minden nyomás ellenére még egy jó ideig, ha csökkenő mértékben is, de fent fogja tartani. Tagságunk esetén ez számunkra is kedvező. Az EU-n kívül aligha van esélyünk a nagy exportőrök nyomulásának ellenállni, érdekeinket háttér nélkül megvédeni.

2. Korszerű szabályozás az állattenyésztésben

2.1. Az adottságokhoz alkalmazkodó, korszerű állattenyésztés nélkülözhetetlen eleme és elengedhetetlen feltétele a vidék népességmegtartó

képességének és a környezetgazdálkodásnak. **A magyar állattenyésztés termelési feltételeinek magasabb szintre emelése, különösen a biológiai alapoktól a fogyasztóig ívelő termékpálya integrált fejlesztése sürgető feladat és nemzeti érdek.**

Az EU állattenyésztés-szabályozása a termelés korlátozásán és a környezetvédelmen nyugszik. Emiatt arra kell számítanunk, hogy szigorú rendtartást kell átvennünk a kérődző állatok tartása és a tejtermelés területén. Ezekben az ágazatokban a tömegtakarmány, illetve legeltetés miatti földigény előfeltétele a termelésnek. A legelők, a termőtalaj védelme, az állatsűrűség csökkentése a támogatásokon keresztül történik. Világossá kell tenni a magyar gazdák számára, hogy EU tagságunk esetén szigorú tej, marha- és juhhús-piac szabályozásra számíthatnak. **Magyarországon viszont az alacsony állatlétszám kedvező kiindulópont lehet a termelés növelésére.** Azt is látni kell azonban, hogy a juhhúson kívül nehéz az EU országokban terméket eladni a jelentős túltermelés, és esetenkénti fogyasztáscsökkenés miatt, tehát ugyancsak szabályozni kell a magyar termelést is.

2.2. A sertés és baromfi, lévén abrakfogyasztó ágazat, nincs termőföldhöz kötve. Takarmányszükségletük kiszámítható áron megvásárolható. **A túltermelés megelőzése ezekben az ágazatokban a termelők feladata és jól felfogott érdeke. Nem árt ezt a hazai gazdálkodókkal tudatosítani. Kihangsúlyozandó, hogy a sertés és baromfi ágazatokban nincs jövedelempótló támogatás.** A szabályozás a takarmánygabonák rendtartására épül, ahol az intervenciós áron keresztül elejét tudják venni a kiszámíthatatlan áringadozásoknak. **Éppen ezért a gabonafélék EU-konform szabályozását sürgősen be kell vezetnünk. Egyrészt hogy gazdálkodóinknak legyen tapasztalatuk működtetését illetően, másrészt hogy a takarmányárakon keresztül stabilizálhassuk állattenyésztésünket.**

Tudatosítani kell a magyar külkereskedőkkel, hogy **EU tagságunk esetén az export hazai támogatása megszűnik.** Azt a továbbiakban Brüsszeltől kell igényelni, pontosabban pályázni, versenyezve az EU más exportőreivel, betartva a WTO szigorú korlátozásait és figyelembe venni az egyre szűkülő támogatási lehetőségeket.

2.3. Az állattenyésztés termékei feldolgozott formában kerülnek a fogyasztók asztalára. Nem elég tehát csak az alaptevékenységben gondolkodni, és rendezett viszonyokat teremteni. **A teljes vertikum számára kell biztosítani a mozgásteret a takarmánynövények vetőmag-előállításától az**

étkezőasztalig. Fontos feladat az is, hogy a termelőket orientáló piaci információkat intézményesen biztosítsuk az érintetteknek.

3. A takarmánytermesztés és állattenyésztés összhangja

3.1. Alapvető érdek, hogy az állattenyésztő gazdaság önmaga tudja megtermelni takarmányszükségletét. Az abraktakarmány ugyan a piacokon beszerezhető, de az legalább az árakkal drágítja a takarmányozást, csökkenti a versenyképességet. A kérődzők zöldtakarmány szükséglete viszont nem piaci áru. **Célszerű tehát, ha a gazdálkodó saját földjén tudja megtermelni állatállománya szükségletét.** A föld bérleti díja ugyanis növeli a költségeket, ezáltal csökkenti a versenyképességet. Nem véletlen, hogy aki az állattenyésztésbe kíván befektetni, az ragaszkodik a saját földhöz. Nálunk a tulajdon és használat ilyen mértékű szétválása nem kedvez az állattenyésztésnek, különösen a szarvasmarha és juh ágazatnak.

A földpiac fokozatos liberalizálása elengedhetetlen. Állatállományunk nagy része társas gazdaságok tulajdonában működik, amelyek földtulajdonnal nem rendelkezhetnek. Ezt a negatív megkülönböztetést fel kell számolni, mert ellenkezik az azonos versenyfeltételek alapjával. A kormány által az EU csatlakozási tárgyalásokon kötött előzetes megállapodás a földpiac liberalizálását illetően **elfogadható kompromisszum,** amely megfelelő átmenetet biztosít a szabad földpiac irányába. Ebbe természetesen az EU országokban megszabott szigorító intézkedések fenntartása beleértendő, tehát csak a gazdálkodást hivatásszerűen művelő, szakképzett, az adott területen letelepedett gazdálkodó jöhet számításba. A szaktudás kikötése az állattenyésztésben kiemelkedően fontos.

3.2. Felvételünk mellett fontos érv a magyar mezőgazdaság fejlettsége, mely előnyt jelent a csatlakozásban. Az EU-nak nem érdeke, hogy leépült mezőgazdaságú országot vegyen fel tagjai közé, ugyanis költségvetési bevételeit egyre kevésbé kívánja a mezőgazdasági termelésnek, illetve a termékek piacra jutásának támogatására fordítani. **Olyan mezőgazdaságra van szükség, amely képes az alacsonyabb, esetenként megszűnő támogatások mellett is működni.**

3.3. A korszerű mezőgazdaság velejárója olyan technika alkalmazása, amelyik alacsony önköltségen képes termelni. Ehhez a birtok megfelelő koncentrációjára van szükség. **Ez vonatkozik a termőföld, illetve az állatállomány koncentrációjára egyaránt. Meg kell azonban találni a helyes középutat ahhoz, hogy a termelés és a környezet összhangja fennmaradjon.** Az EU néhány országában az állatállomány sűrűsége ezen a

területen komoly problémákat vet fel. Magyarországon a termelés jelen színvonala mellett a környezet veszélyeztetettsége nem áll fenn túlzott mértékben, de ez csak általában van így. A termékek jelentős részét nagyüzemek állítják elő, és bár a kemizálás az elmúlt évtizedben visszaesett, a koncentrált állattenyésztő telepek környezetszennyező volta aggodalomra ad okot. A valaha sikeres nagyüzemi állattenyésztés sem tudott ezzel a feladattal megbirkózni, és most, amikor a **környezetvédelem előtérbe kerül**, kellemetlen örökségként vagyunk kénytelenek a problémával szembenézni.

Ne feledjük, hogy az abraktakarmány túltermelésben döntő szerepet játszik az alacsony állatlétszám. Jelenleg ötmillió sertés hiányzik az abrakfogyasztók sorából, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A takarmánytermelők arra kényszerülnek, hogy jövedelmüket ne a termelés növelésével, hanem alacsony önköltséggel biztosítsák maguknak, és a takarmányozási költségek révén tegyék versenyképpé az állattenyésztést. Bár az EU alapelvei szerint mindenki annyit termel, amennyit csak akar, de **felvásárlási, ár, és jövedelemgaranciát csak a szükségletekhez igazított, behatárolt termelés kaphat**. Ezt a rendszert kell átvennünk, és lényegét a gazdálkodókkal tudatosítanunk kell. Nálunk sokan még most is ott tartanak, hogy ha nem tudják eladni terméküket, akkor azt az állammal akarják megvetetni az adófizetők pénzén, függetlenül attól, hogy milyen a termék minősége, és hogy szükség van-e rá egyáltalán. Ez a gondolkodásmód az EU-ban nem érvényesíthető.

3.4. Magyarország dinamikus takarmánymérlegét el kell készíteni, és ehhez igazítani a takarmányok termesztését. Ezen belül kiemelt szerepet kell biztosítani a fehérjenövényeknek. Magyarországon jelentős fehérjehiány van, melyet import útján pótolunk. Ennek jelenlegi nagyságrendje nem indokolt. **A kilencvenes évek közepén elindított fehérjeprogramot fel kell gyorsítani, stratégiává kell emelni. Mivel nálunk nem engedélyezett a genetikailag módosított takarmányok termesztése, állati termékeink iránt nagyobb keresletre számíthatunk.** A magas szójaimport teljes egészében természetesen nem váltható ki hazai fehérjenövényekkel, de jelentősen csökkenthető. Emellett közismert a fehérjenövények kedvező elővetemény és talajregeneráló volta, mely nem utolsó EU szempont. Tagként itt is szemben találjuk majd magunkat az importkorlátozásokkal. Megfelelő fehérjeetetés nélkül pedig színvonalas, jó minőségű, versenyképes, és a piacokon is keresett tenyészállat, illetve állattenyésztési termék nem állítható elő.

A mezőgazdaság költségvetésébe be kell állítani azokat a tételeket, melyek a takarmányok vizsgálatát szolgálják, mivel ezek nemzeti támogatást is

élvezhetnek. Az EU által is elfogadott minősítő laboratóriumok tevékenysége nélkül korszerű takarmányozás nem képzelhető el, különösen akkor, amikor az élelmiszerbiztonság elsőbbséget élvez.

4. Az élelmiszerszabályozás

4.1. Az állati fehérjék fogyasztásának mennyisége alapvető eleme az életminőségnek, melynek javítása korunk egyik stratégiai jelentőségű társadalmi kérdése. Az állati eredetű fehérjék fogyasztása szoros pozitív korrelációban van a nemzeti jövedelem egy főre jutó értékével. Indokolt tehát, hogy agrártermelésünkben a fehérje előállítás növekedjen, mivel a hazai fogyasztás elmarad az élettanilag indokolttól.

A fejlett és az adottságokhoz alkalmazkodó állattenyésztés a környezetgazdálkodás elengedhetetlen feltétele, és nélkülözhetetlen alkotóeleme a vidék népességmegtartó képességének. A magyar állattenyésztés termelési feltételeinek magasabb szintre emelése, különösen a **biológiai alapoktól a fogyasztóig tartó termékpálya integrált fejlesztése sürgető feladat és nemzeti érdek.**

Az élelmiszerbiztonság a piramis csúcsa az élelmiszertermelésben. Átfogja mindazokat a biológiai, termelési, feldolgozási, forgalmazási folyamatokat, melyek a biztonságot szavatolják. **Egészséges élelmiszert, környezetbarát módon és hatékonyan!** Jogos igénye ez a fogyasztóknak. Az EU országokban széleskörű ismereteken alapuló, az ok és okozati összefüggéseket folyamatosan kereső, a károsan ható élettani tényezők kiiktatására irányuló állategészségügyi munka folyik. Ennek eredményeként javulnak a termelési mutatók, csökken a megbetegedések száma, ugyanakkor csökken a gyógyszerek, antibiotikumok felhasználása is. Magyarország a legtöbb területen nincs lemaradva, hisz több olyan állategészségügyi előírásunk van, amely szigorúbb az Unióénál.

4.2. Élelmiszeriparunk jelentős külföldi tőkét szívott fel, így sok tekintetben versenyképes. Ezt mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeink pozitív egyenlegű külkereskedelme is igazolja. A minőség szavatolásához szükséges intézmények színvonala viszont nem felel meg az EU követelményeinek. Az ehhez szükséges laboratóriumok rendszere azonnali kiépítést, és összehangolást igényel. A megfelelően jogharmonizált tanúsítási rendszer sem várthat magára, mert hiánya egyértelmű versenyhátrány.

5. Az alkalmazkodás logikája

A dolgozatban bemutatásra került az a csatlakozási logika, melynek kimunkálását **új eredményként** lehet értékelni:

5.1. Mivel a túltermelés rendkívül költséges, és ökológiai szempontból is kifogásolható, a termelést összhangba kell hozni a piac mennyiségi és minőségi igényeivel. A magasabb nyereség elérésének eszköze tehát nem a termék-előállítás fokozása, hanem a hatékonyság növelése. Termelési potenciálunk kihasználásában be kell tartanunk egy, a fentiekből következő ésszerűségi határt. A hatékonyság fokozásának eszköze a birtok- és a termelés koncentrációjának fokozása, valamint a természetes mutatók javítása.

5.2. Minőségi élelmiszertermelés nem képzelhető el magas színvonalú és minden területen legkomolyabban vett környezetvédelem nélkül, mely alapeleme a multifunkcionális mezőgazdaságnak. Fejlesztési elképzeléseinket be kell ágyazni egy integrált környezetvédelmi szemléletbe.

5.3. A termelés koncentrációja további munkaerőt tesz feleslegessé a mezőgazdaságban. Magyarország természeti adottságait tekintve magas szinten gépesíthető növények termelésére predesztinált, nem nélkülözhető tehát olyan munkahelyek létesítése, melyek legalább részfoglalkoztatást biztosítanak a vidéken élő lakosságnak. A vidékfejlesztésben ennek prioritást kell adni. Sikeres, társadalmi feszültségek nélküli csatlakozás e nélkül nem képzelhető el.

5.4. Ugyancsak a vidéki munkaerő foglalkoztatását segíti elő az állattenyésztés mellett a zöldség és gyümölcsstermesztés, a biotermékek és különböző hungarikumok előállítása. Összességében Magyarország adottságait a jelenleginél sokkal differenciáltabban kell kihasználnunk.

Az értekezés témaköréből írt tudományos közlemények jegyzéke

1. Changes in the trade ties between Hungary and the EU (1994)
Report. 2nd meeting of the EU-Hungary Joint Parliamentary Committee.
Brüsszel
2. A magyar mezőgazdaságban várható változások az EU integráció tükrében
(1995) Acta Agronomica Ovariensis. 1995. Vol. 37/2 Mosonmagyaróvár
3. Irányváltás az EU-ba a Lajta-Hanság Rt-nél (1996)
Biotechnológia és Környezetvédelem. X.évf./2 Budapest
4. Fehér I., Kettinger Gy., Nagy F., Seiwert G.: EU-konform
megoldás-biodízel termelés (2000)
Gazdálkodás. XLIV. évf./4 Budapest
5. Új kihívás a magyar állattenyésztők számára: az EU (2000)
Óvári Tudományos Napok Kiadványa 2000. Mosonmagyaróvár
6. Az EU agrárgazdasága (2001)
Szaktanácsadó-képző programsorozat. ASZI Kiadvány, Budapest
7. Die Situation der Ungarischen Landwirtschaft vor dem EU Beitritt (2001)
IALB Kiadvány Eisenstadt, Ausztria
8. Lépni kell, ha nyerni akarunk! Gondolatok az EU élelmiszergazdaságáról
(2002) Gazdálkodás XVII. Évf./1 Budapest
9. EU Erweiterung – eine Herausforderung für Entwicklung in Ungarn (2002)
Acta Agronomica Ovariensis 2002/1 Mosonmagyaróvár
10. Az EU élelmiszergazdasága (2002)
Szaktanácsadó-képző programsorozat. ASZI Kiadvány, Budapest

